

مبانی ارتباط‌شناسی

دکتر محسن نو‌کاریزی
سید مهدی نارمنجی

تهران

۱۳۹۷

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: ماهیت اطلاعات و ارتباطات
۳	هدفها
۳	مقدمه
۴	اطلاعات: مفاهیم و تعاریف
۸	رابطه داده، اطلاعات و دانش
۱۰	ارزش‌گذاری اطلاعات
۱۴	مفهوم ارتباط
۱۵	ارتباطات و انتقال اطلاعات
۱۷	خلاصه
۱۸	پرسش‌ها
۱۹	فصل دوم: مفاهیم بنیادی ارتباطات
۱۹	هدفها
۱۹	مقدمه
۲۰	سیر تاریخی ارتباطات
۲۰	انواع ارتباط
۲۲	ارتباطات کلامی و غیرکلامی
۲۴	کانال‌های ارتباطی
۲۵	اخلال‌های ارتباطی
۲۷	معنا در ارتباط
۲۹	اقناع
۳۰	روان‌شناسی و جامعه‌شناسی ارتباطات انسانی
۳۲	راه‌کارهای ایجاد ارتباط مؤثر
۳۲	جایگاه ارتباطات در علم اطلاعات و دانش‌شناسی

صفحه	عنوان
۳۴	ارتباطات علمی
۳۵	خلاصه
۳۶	پرسش‌ها
فصل سوم: نظریه‌های اطلاعات و ارتباطات	
۳۸	هدف‌ها
۳۸	مقدمه
۳۹	نظریه اطلاعات شانون
۴۳	نظریه سایبرنتیکی اطلاعات
۴۶	نظریه معناشناختی اطلاعات
۴۸	نظریه کوانتومی اطلاعات
۵۰	خلاصه
۵۱	پرسش‌ها
فصل چهارم: الگوهای ارتباطات	
۵۲	هدف‌ها
۵۲	مقدمه
۵۲	فراگرد ارتباط
۵۳	پیش‌الگوی ارتباطی ارسطو
۵۴	الگوی ارتباطی لاسول
۵۵	الگوی ارتباطی شرام
۵۷	الگوی ارتباطی برلو
۶۱	الگوی انتقال اطلاعات ویکری
۶۳	خلاصه
۶۳	پرسش‌ها
فصل پنجم: تأثیر اطلاعات و ارتباطات بر ساختارهای فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و شغلی جامعه	
۶۴	هدف‌ها
۶۴	مقدمه
۶۵	تأثیر اطلاعات و ارتباطات بر اقتصاد
۶۷	تأثیر اطلاعات و ارتباطات بر اشتغال
۶۹	تأثیر اطلاعات بر فرهنگ

صفحه	عنوان
۷۱	تأثیر اطلاعات و ارتباطات بر سیاست و دولت
۷۵	خلاصه
۷۶	پرسش‌ها
۷۷	فصل ششم: جامعه اطلاعاتی و ویژگی‌های آن
۷۷	هدف‌ها
۷۷	مقدمه
۷۸	مفهوم جامعه اطلاعاتی
۸۰	ویژگی‌های جامعه اطلاعاتی
۸۰	۱. ویژگی‌های فناورانه
۸۱	۲. ویژگی‌های اقتصادی
۸۳	۳. ویژگی‌های شغلی
۸۴	۴. ویژگی‌های مکانی
۸۵	۵. ویژگی‌های فرهنگی
۸۷	زیرساخت‌های جامعه اطلاعاتی
۸۸	فرصت‌ها و تهدیدهای جامعه اطلاعاتی
۸۸	الف) تهدیدهای ناشی از جامعه اطلاعاتی
۸۹	ب) فرصت‌های ناشی از جامعه اطلاعاتی
۹۱	جایگاه شبکه‌های ارتباطی در جامعه اطلاعاتی
۹۲	آینده جامعه اطلاعاتی
۹۳	خلاصه
۹۴	پرسش‌ها
۹۵	فصل هفتم: رسانه‌های ارتباطی
۹۵	هدف‌ها
۹۵	مقدمه
۹۶	رسانه‌های ارتباطی: تاریخچه و مفاهیم
۹۸	تأثیر رسانه‌های ارتباطی بر جوامع بشری
۹۸	رادیو
۱۰۰	تلویزیون
۱۰۱	اینترنت
۱۰۳	تلفن همراه

صفحه	عنوان
۱۰۵	کتابخانه به عنوان رسانه ارتباطی
۱۰۶	تبلیغات رسانه‌ای
۱۰۷	سواد رسانه‌ای
۱۰۸	اخلاق رسانه‌ای
۱۰۹	جنگ رسانه‌ای
۱۱۱	خلاصه
۱۱۲	پرسش‌ها
۱۱۴	فصل هشتم: شبکه‌های اجتماعی در ارتباطات
۱۱۴	هدف‌ها
۱۱۴	مقدمه
۱۱۵	مفهوم شبکه اجتماعی
۱۱۸	پیدایش و تحولات شبکه‌های اجتماعی
۱۲۲	شبکه‌های اجتماعی در ایران
۱۲۳	ساختار شبکه‌های اجتماعی
۱۲۵	پیامدهای مثبت شبکه‌های اجتماعی
۱۲۸	پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی
۱۳۰	خلاصه
۱۳۱	پرسش‌ها
۱۳۲	فصل نهم: اخلاق اطلاعات
۱۳۲	هدف‌ها
۱۳۲	مقدمه
۱۳۳	مالکیت معنوی و مادی
۱۳۷	حق تکثیر در ایران
۱۴۰	مالکیت فکری در عصر رقمی
۱۴۱	استفاده منصفانه از اطلاعات
۱۴۴	سانسور و آزادی اطلاعات
۱۴۷	حق اطلاع و حق ارتباط
۱۴۸	محرمانگی اطلاعات و ارتباطات
۱۵۰	دسترسی عادلانه به اطلاعات و سواد اطلاعاتی
۱۵۱	غنی اطلاعاتی و فقیر اطلاعاتی

صفحه	عنوان
۱۵۳	راهکارهای مقابله با شکاف رقومی در جامعه
۱۵۴	خلاصه
۱۵۵	پرسش‌ها
۱۵۷	فصل دهم: خط‌مشی‌های اطلاعات و ارتباطات
۱۵۷	هدف‌ها
۱۵۷	مقدمه
۱۵۸	تاریخچه وضع مقررات در زمینه اطلاعات و ارتباطات
۱۶۱	کنترل اطلاعات و ارتباطات و نهادهای کنترل‌کننده
۱۶۳	کنترل اطلاعات و ارتباطات به وسیله دولت‌ها
۱۶۶	سازمان‌های ملی و بین‌المللی درگیر در امر اطلاعات و ارتباطات
۱۶۷	اتحادیه جهانی پست (یویی‌پو)
۱۶۸	اتحادیه بین‌المللی مخابرات (آی‌تی‌یو)
۱۶۹	فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و مؤسسات کتابداری (ایفلا)
۱۶۹	شورای بین‌المللی علوم (آی‌سی‌اس‌یو)
۱۷۰	سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)
۱۷۱	سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو)
۱۷۲	سازمان جهانی مالکیت فکری (ویپو)
۱۷۳	سازمان تجارت جهانی
۱۷۴	شرکت اختصاص اسامی و شماره‌های اینترنت
۱۷۵	مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران
۱۷۵	سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی
۱۷۶	خلاصه
۱۷۷	پرسش‌ها
۱۷۸	فصل یازدهم: آینده اطلاعات و ارتباطات در عصر رقومی
۱۷۸	هدف‌ها
۱۷۸	مقدمه
۱۷۹	بررسی تحولات گذشته و حال
۱۸۵	اطلاعات و ارتباطات در آینده
۱۸۸	خلاصه
۱۸۹	پرسش‌ها

صفحه

۱۹۰

۲۰۳

۲۰۵

عنوان

کتابنامه

واژه‌نامه

نمایه

پیشگفتار

در دنیای کنونی، ارتباط‌شناسی به منزله چتری در نظر گرفته می‌شود که مباحث ارتباطات پایه و سنتی و نیز مبانی ارتباطات جدید و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات را زیر پوشش خود قرار می‌دهد. این حوزه، دامنه گسترده و گاه نامعینی دارد که برای حوزه‌های بسیار وسیع مطالعات و فنون علمی مورد استفاده در پردازش ارتباطات راه دور، مدیریت رسانه‌ها و شبکه‌های رادیو و تلویزیونی، سامانه‌های هوشمند، داده‌پردازی، ذخیره و انتقال داده‌ها، شبکه‌های اجتماعی و مانند آن به کار گرفته می‌شود. حتی در سال‌های اخیر، فقط از مبحث فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات آن به منظور تعریف فناوری‌های نوظهور متعددی استفاده می‌شود که هر یک از آنها انواع داده‌های بسیار متفاوتی از دیگری دارند. فناوری اطلاعات و ارتباطات چنان رشته علمی در حال تحول و بسیار پیچیده‌ای شده است که برای برخی از افراد بسیار گیج‌کننده به نظر می‌رسد. در این حوزه همواره باید در جریان آخرین تحولات و رخدادها باشید تا بتوانید با علم روز هماهنگ شوید.

برای کسب موفقیت در هر جایگاه، حرفه، آموزش، و برای شهروند خلاق بودن، و به منظور برخورداری از دانشی پایه در باب ارتباط‌شناسی و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، و برای استفاده بهینه از آنها، هر یک از ما انسان‌ها باید اطلاعاتی اولیه در این حوزه داشته باشیم، اما در برخی از رشته‌ها، مانند رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، این آشنایی باید تا حدودی تخصصی‌تر باشد تا حرفه‌مندان آن آشنایی اصولی‌ای با مباحث ارتباطی و اطلاع‌رسانی داشته باشند و بتوانند در آینده نقش خود را به‌خوبی در این زمینه ایفا کنند. چون کار اطلاع‌رسانی ماهیتی ارتباطی دارد، در بخش‌های مختلف حرفه فنون ارتباطی و اطلاع‌رسانی راهگشای حل مسائل به شمار می‌روند.

به همین منظور، در سرفصل جدید برنامه دوره کارشناسی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، درسی جدید با عنوان «مبانی ارتباط‌شناسی» به منزله یکی از دروس پایه طراحی شده است. کتاب حاضر بر مبنای همین سرفصل و محتویات درس جدید تهیه و تنظیم شده است.

در فصول مختلف کتاب، از مباحث متنوعی استفاده شده که برخاسته از مباحث مطرح شده در سرفصل درس یاد شده است. در ضمن، چون این سرفصل و سرفصل درس برنامه پیشین با عنوان «آشنایی با اطلاعات و ارتباطات» در مباحث متعددی مشترک بودند، از محتوای همان کتاب با تغییرات و اضافاتی برای مباحث جدید استفاده شد؛ ضمناً، در برخی از مباحث گذشته نیز تغییراتی صورت پذیرفت. در این زمینه از نظریات استادانی که کتاب را تدریس کرده بودند، برای رفع برخی از مشکلات و ابهامات مباحث استفاده شد. به همین سبب، از همکار و دوست ارجمندمان جناب آقای دکتر توکلی زاده راوری، به مناسبت یادداشت‌های بسیار ارزشمندی که در اختیارمان قرار داده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کنیم.

هدف اصلی این کتاب بر اساس سرفصل، شناخت فرایند ارتباط برای مطلوب‌سازی ارتباطات فردی، اجتماعی، سنتی و الکترونیکی است. بر این اساس، درباره مباحث مختلفی بحث و بررسی شده است که برخی از آن‌ها بدین قرارند: نظریه‌های اطلاعات و ارتباطات، کارکردهای اطلاعات در ارتباط با نیازها و تحولات جامعه، زمینه‌ها و ساختارهای فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه و تأثیر اطلاعات بر آن‌ها، شناخت جامعه اطلاعاتی، شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی، اخلاق اطلاعات، فرایند ارتباط، معنی در ارتباط، انواع ارتباط، اخلال‌های ارتباطی، نقش درک در ارتباط، راه کارهای ایجاد ارتباط مؤثر، شبکه‌های اجتماعی و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها. در این زمینه، تجربه حاصل از نگارش کتاب *آشنایی با اطلاعات و ارتباطات* و استفاده از سرفصل جدید یاری‌رسان بود.

با توجه به کتاب نگارش شده *آشنایی با اطلاعات و ارتباطات* در این زمینه به قلم این نگارندگان، جناب آقای دکتر نوروزی چاکلی، مدیر محترم گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی سازمان «سمت»، نگارش این کتاب را به ما پیشنهاد کردند و ما نیز، بنا بر تعهد حرفه‌ای و تجربیات پیشین، با کمال میل اجرای این کار را برعهده گرفتیم. امیدواریم که تهیه این اثر، حداقل کمکی در جهت تبیین مطالب عرضه شده برای دانشجویان این رشته باشد.

نوکاریزی و نارمنجی

تیرماه ۱۳۹۷